

Maria Kuzin

Autorytet nauczyciela w przededniu reform oświatowych = Teacher Authority on the Eve of the Educational Reform

Edukacja - Technika - Informatyka nr 2(20), 167-173

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA KUZIN

Autorytet nauczyciela w przededniu reform oświatowych

Teacher Authority on the Eve of the Educational Reform

Magister, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku, Zakład Pedagogiki, Polska

Streszczenie

Żyjemy w czasach szybkiego postępu i rozwoju cywilizacyjnego, które nie sprzyjają kształtowaniu się poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji życiowej ludzi. Powszechnie zauważa się również degradację wartości, które do niedawna funkcjonowały w świadomości społecznej i związane były z takimi instytucjami, jak: szkoła, Kościół, rodzina, państwo. Zachwianiu uległ także wizerunek współczesnego nauczyciela, który dotychczas był postrzegany jako fundament edukacji i wychowania.

Zadajemy sobie pytanie o to, jaki powinien być nauczyciel, aby sprostać wymaganiom współczesnych czasów, jak budować na nowo autorytet nauczyciela.

Z jednej strony uczniowie chcieliby, aby ich nauczyciel wykazywał się: otwartością, opiekuńczością, życzliwością, tolerancją i sprawiedliwością, z drugiej strony, aby posiadał wiedzę i był twórczy. Nauczyciele stawiają na kompetencję, wymagania, otwartość. Uczniowie zatem chcieliby nauczyciela idealnego, który zastąpiłby im również rodziców. Opinie takie wskazują na powolny kryzys rodziny i niespełnianie przez nią funkcji związanych z wychowaniem i opieką nad dziećmi.

Dodatkowo nadchodząca reforma oświaty wymaga znów kolejnego wysiłku nauczycieli, by mogli sprostać nowym wyzwaniom edukacyjnym. Zatem trzeba czasu i zbudowania nowego fundamentu, aby zachwiany autorytet nauczyciela na nowo stworzyć.

Słowa kluczowe: degradacja wartości, postęp cywilizacyjny, autorytet nauczyciela, fundament edukacji, kompetencja, wiedza, empatia, kryzys rodziny, wyzwania edukacyjne, reforma oświaty, budowanie autorytetu

Abstract

We live in the world of rapid progress and industrial development which do not favour creating feeling of security and stability in people's lives. The degradation of values which, until recently, have been present in social awareness and connected with such institutions as school, the Church, family and the state is commonly noticed. The image of a contemporary teacher, which until today has been perceived as the foundation of education and upbringing, has also been undermined.

We ask ourselves what a teacher should be like to meet the demands of the contemporary times and how to establish the teacher authority again.

On the one hand, students would like their teacher to be open, caring, kind, tolerant and fair. On the other hand, they want them to be knowledgeable and creative. For teachers competence, requirements and openness are the most important.

Hence, students would like to have a perfect teacher who could also substitute for their parents. Such opinions indicate a slow crisis of a family and its failing function to bring up and take care of children.

What is more, the upcoming educational reform requires teachers' effort to meet the new educational challenges. Thus, both time and a new foundation are needed to rebuild the weakened teacher authority.

Keywords: degradation of values, industrial development, teacher authority, foundation of education, competence, knowledge, empathy, crisis of a family, educational challenges, educational reform, establishing authority

Wstęp

Żyjemy w dobie powszechnego globalizmu i globalizacji, komercjalizmu, informatyzacji, cyfryzacji, konsumpcji i wielu innych złożonych zjawisk społecznych o bardzo nowocześnie brzmiących nazwach, które wirują nam wokół uszu i często napawają lękiem. Teraźniejszość i przyszłość nie dają nam stabilizacji i poczucia bezpieczeństwa, a nasze ucho stale bombardowane jest nowymi, szokującymi informacjami. Kiedyś mówiono o przyszłości (przynajmniej w literaturze), że ona „jawi się świetlana”. Czy ta, w którą obecnie zmierzamy w czasach ekstremalnego postępu techniczno-informatycznego, zawirowań cywilizacyjnych i społecznych, może się jawić lepszą i naprawdę „świetlaną”?

Powszechnie zauważamy też, że coś niedobrego dzieje się w bliskich nam kręgach, jakimi są rodzina, grupa zawodowa, Kościół, szkoła; w tych zawirowaniach gubi się gdzieś istota, jaką jest mały człowiek, nasze dziecko, nasz uczeń. Znane wszystkim powiedzenie: „Bóg, honor i Ojczyzna” to już mit, legenda i przeszłość, które włożyliśmy do lamusa. Mamy XXI w. i wydaje się, że przychodzi czas zbudowania nowej filozofii, na podstawie której poprowadzimy pokolenia w przyszłość. Na razie tej filozofii i bazy nie widać, bo... No właśnie, co takiego się stało, że wiele wartości zdewaluowało się i prawie nie istnieje? Jeśli nie istnieją, na czymże budować przyszłość, której podwaliny zawsze daje teraźniejszość i przeszłość? Gdzie podziały się autorytety, jakimi były Kościół i religia, nauczyciel, uczeń i szkoła, ojczyzna i patriotyzm, rodzina i dziecko, praca i odpowiedzialność? Próbuujemy te wartości „odgrzewać”, ale jakoś to nam nie wychodzi.

Czym jest autorytet nauczyciela?

Zgodnie z Bocheńskim (1993, s. 84) autorytet to „relacja trójczłonowa pomiędzy podmiotem, przedmiotem i dziedziną autorytetu”. Relacje takie zapewne zachodzą, ale idąc dalej za Bocheńskim, ugruntowanie autorytetu ma miejsce wtedy, „gdy przedmiot przejmuje od podmiotu, to, co należy do danej dziedziny”. I tu na naszych oczach dzieje się rzecz zgoła odwrotna. Przedmiot nie przejmuje niczego lub przejmuje niewiele od podmiotu w danej dziedzinie. Posłużę się w tych rozważaniach przykładem zawodu nauczyciela, który jeszcze

w ubiegłym wieku budził szacunek, ba, nawet podziw. Powstało wiele wspomnień o roli, jaką odgrywali nauczyciele w procesie edukacji i wychowania, w krzewieniu kultury narodowej nie tylko wśród rzeszy uczniowskiej, ale także w całym społeczeństwie (np. Stasia Bozowska czy inne postacie literackie, których życie zawodowe spletało się z sytuacją społeczną kraju). A dzisiaj? Owszem, zawód ten funkcjonuje wśród wielu zawodów, takich jak: menedżer, logistyk, biznesmen, nie znacząc wiele w dobie wspomnianej komercjalizacji, komercyjności i fali wirtualizacji życia. Dziedzina autorytetu to pojęcia globalne (podążając dalej za Bocheńskim), a takim pojęciem jest szkoła, edukacja i wychowanie, któremu poddawana jest jednostka – dziecko. Jeśli w tej dziedzinie, jaką jest szkoła, wychowanie i nauczanie, dochodzi do zachwiania wartości, to czy można uważać, że nauczyciel cieszy się autorytetem, że uczeń i rodzice poważają nauczyciela, nauczyciele mają szacunek do własnej pracy i grupy zawodowej, a państwo poważa osobę, która trzyma klucz edukacji w swoich rękach? Jaka edukacja, taka przyszłość. No właśnie, czy „światłana”, czy bliżej nieokreślona?

Przyjrzyjmy się zatem, czy obecne czasy sprzyjają ugruntowywaniu się pozycji nauczyciela w świadomości społecznej i wśród uczniów. Jakie wymagania wobec nauczycieli stawiają dzisiaj uczniowie? Czy można mówić o autorytecie nauczyciela jako jednostki, czy o autorytecie nauczycieli jako grupy zawodowej? Nie zapomnijmy, że czeka nas wdrożenie wielkiej, kolejnej reformy oświatowej, która zapewne ma niebagatelny wpływ na kształtowanie się wizerunku dzisiejszego nauczyciela.

W swobodnych rozmowach i przeprowadzonej ankiecie zadano zarówno uczniom, jak i nauczycielom pytania dotyczące wizerunku dzisiejszego pedagoga: Jak uczniowie postrzegają nauczyciela? Jakim chcieliby, aby on był, a jakim jest? Zapytano nauczycieli: Jakie wartości zawodowe dominują w ich codziennej pracy z uczniem? Jakimi cechami charakteru powinien wykazywać się współczesny nauczyciel? Następnie porównano wypowiedzi badanych, prześledzono zbieżności i rozbieżności opinii, które mogą być kluczem do rozwikłania pytania o autorytet nauczyciela.

Nauczyciele twierdzą, że powinni być komunikatywni (zapewne wiąże się to z przekazywaniem wiedzy), opanowani (wiele sytuacji szkolnych może „wytrać” pedagogów z równowagi), mądrzy i twórczy (w dzisiejszych czasach liczy się kreatywność – znów nowe, bardzo popularne słowo). Nauczyciele dalej zgodnie twierdzą, że budowaniu autorytetu nie służą takie zachowania, jak złośliwość, agresja, i niesprawiedliwość ze strony nauczyciela. Zgodnie stoją na stanowisku, że ubiór nauczyciela wpływa także na to, jak postrzegają go uczniowie. Ubiór zatem informuje ucznia o dbałości o estetykę, dostarcza pozytywnych lub negatywnych wzorców. Nauczyciele twierdzą, iż rozmawiają najczęściej z uczniami na temat nauki, problemów z rówieśnikami oraz o sytuacji domowej

uczniów, przekazują uczniom wartości moralne, dbają o dobre relacje w klasie, dzielą się swoimi doświadczeniami. Większość pedagogów zapytana o to, czym zdobyć autorytet wśród uczniów, odpowiedziała, że kompetencją, stawianiem wysokich wymagań zarówno sobie, jak i uczniom, sprawiedliwością. Nauczyciele twierdzą, że bycie otwartym na sprawy młodzieży i dzieci, współpraca ze środowiskiem szkolnym i lokalnym, wiedza i chęć pomocy stają się nieodłącznymi atrybutami budowania szacunku dla nich. Najważniejsze, czym powinni zajmować się nauczyciele, to edukacja i wspieranie ucznia w nabywaniu wiedzy i pokonywaniu trudności. Inne wartości, którymi powinien się kierować nauczyciel w swojej pracy, to: miłość, szacunek, patriotyzm, uczciwość, dobro ucznia, rzetelność, tolerancja, wrażliwość.

Autorytet nauczyciela w oczach gimnazjalistów – badania sondażowe

A jak postrzegają nauczyciela uczniowie, grupa gimnazjalistów, której zadano podobne pytania?

Na 20 uczniów 19 chciałoby, aby nauczyciel był spokojny i opanowany, 8 odpowiedziało, żeby miał poczucie humoru, 5 – aby był inteligentny. Kilka odpowiedzi zawierało sugestię, że nauczyciel powinien być opiekuńczy i troskliwy.

Uczniowie nie chcieliby, aby nauczyciel był agresywny, niemiły, złośliwy. Zapytano uczniów o cechy, jakie posiadają uczący ich nauczyciele. Uczniowie wymienili takie, jak: spokojny, opanowany, obowiązkowy i twórczy, ale zdarzały się pojedyncze odpowiedzi wskazujące, że spotykają nauczycieli agresywnych, złośliwych i zarozumiałych. Czy uczniowie przywiązują wagę do tego, jak nauczyciel wygląda? I tu połowa odpowiada, że ubiór nauczyciela nie ma wpływu na proces nauczania, druga część uczniów twierdzi, że ubiór przyczynia się do stwarzania miłej atmosfery w klasie. Na postrzeganie nauczyciela przez uczniów (pozytywne lub negatywne) wpływ ma (prawie 80% odpowiedzi) schludny wygląd. Kilka zaledwie wypowiedzi zwracało uwagę na dbałość o zdrowie fizyczne. O czym chcieliby uczniowie rozmawiać z nauczycielem? Tu odpowiedzi były jednoznaczne: o problemach w nauce, kilka osób – o problemach z rówieśnikami.

Uczniowie z problemami zwracają się w znacznej większości do nauczycieli bądź do wychowawcy, a także do rówieśników, a nauczyciele dbają o dobre relacje w klasie – taką odpowiedź zaznaczyła większość uczniów. Czy nauczyciel może być autorytetem dla uczniów? Wszyscy uczniowie odpowiedzieli, że tak, gdyż może dawać uczniom przykłady „dobrego, dorosłego życia, może być dla nich wzorem”. A wśród wskazówek, które mogłyby udzielić nauczycielom, aby funkcjonowali w ich świadomości jako „autorytet”, wymieniali takie zachowania, jak: bycie wyrozumiałym i dawanie szansy uczniowi, opanowanie, humor, uprzejmość, ale także „aby nauczyciele nie byli agresywni i dawali ucz-

niom dobre rady”. W odpowiedzi na pytanie o zachowania nauczycieli mające wpływ na budowanie autorytetu uczniowie najczęściej wskazali otwartość na problemy, a zaangażowanie społeczne nauczycieli uplasowało się na drugim miejscu. Jakimi sprawami uczniowskimi powinien się zająć nauczyciel? Uczniowie sądzą, że sytuacją rodzinną i relacjami rówieśniczymi. Jakie wartości powinny przyświecać nauczycielowi w wychowywaniu uczniów? Odpowiedzi padały różne. W takiej samej ilości wiara i patriotyzm, co i powaga, tolerancja czy miłość do ludzi (inne wartości uczniowie nie wymienili).

Podsumowując wypowiedzi respondentów dotyczących funkcjonowania pojęcia *autorytet nauczyciela* w świadomości uczniów i nauczycieli, nasuwają się następujące wnioski:

- obie badane grupy zgodnie wskazują, że cechy, które powinny przyświecać pracy nauczyciela, to opanowanie, otwartość, wiedza,
- dla uczniów ważną cechą pedagogów jest poczucie humoru i sprawiedliwe traktowanie wychowanków,
- ubiór w mniemaniu uczniów nie stanowi ważnego czynnika kształtującego wizerunek nauczyciela, chociaż może wpływać poniekąd na dobrą atmosferę w klasie; nauczyciele uważają, że „estetyczny” wygląd sprzyja kształtowaniu szacunku dla nauczyciela,
- obie grupy dostrzegają, że agresywne zachowania nauczycieli i brak opanowania nie sprzyjają kształtowaniu pozytywnego wizerunku nauczyciela,
- nauczyciele uważają, że na budowanie autorytetu wpływają: kompetencja nauczycieli, wspieranie uczniów w zdobywaniu wiedzy, przekazywanie wartości, takich jak patriotyzm, tolerancja, miłość, dobroć,
- dla uczniów ważną cechą nauczycieli jest otwartość, skuteczność, uprzejmość, a takie wartości, jak patriotyzm, religia, miłość, odsuwają na dalszy plan.

Podsumowanie

Reasumując, skłaniam się do stwierdzenia, że na budowanie bądź funkcjonowanie współczesnego wizerunku nauczyciela składają się czynniki konieczne, takie jak: opanowanie, wiedza, sprawiedliwość, tolerancja pedagogów. Uczniowie wskazują, że oczekują od nauczycieli większej uwagi i troski dotyczącej codziennego życia w szkole, dobrych, wzajemnych relacji i przedmiotowego traktowania wszystkich uczniów. Dla gimnazjalistów wartości ponadczasowe, jak patriotyzm, miłość, wiara, stanowią jakby dalszy cel edukacji. Dla nich ważne są poprawne relacje w szkole, które być może są kluczem do kształtowania nowego wizerunku nauczyciela w dobie zmieniającej się sytuacji oświatowej i społecznej.

Uczniowie z jednej strony chcieliby nauczycieli-ideałów, z drugiej zaś – normalnych ludzi. Jak to wypośrodkować? W dodatku każdy wyniósł inne wzorce, kryteria autorytetu... Ale jest jakieś wspólne jądro – te konstytutywne

cechy, które zdecydowanie przeważają. Zastanawiające jest trochę życzenie opiekuńczości i w pewnym sensie zastępowalność rodzica. To chyba *signum temporis*, że mamy jednak jakiś kryzys rodziny i że on się rozszerza. Ale nauczyciel nie jest chyba od tego. Powinien być dodatkowym psychologicznym wsparciem, a nie zastępować rodzica czy opiekunkę społeczną. Pojęcie *roli rodzica i nauczyciela* trochę się pogubiło w tych intencjach uczniów. Rolą nauczyciela jest uczyć i wychowywać, a nie być wszystkim naraz. A że jego osobowość rzutuje na wychowanków – oczywiście, to naturalne. I chyba właśnie chodzi o pewną hierarchiczność komponentów składających się na powołaniowy ZAWÓD NAUCZYCIELA.

Czy terażniejszość i nadchodząca reforma wpłyną na umacnianie lub budowanie na nowo autorytetu nauczyciela? Poniżej przedstawiam stanowisko wybranych nauczycieli reprezentujących różne środowiska zawodowe.

Odpowiedzi nauczycieli trafiają się zróżnicowane – od skrajnie pesymistycznych do umiarkowanie pozytywnych. Nauczyciele gimnazjów obawiają się zmian, utraty pracy w przyszłości, nowych władz szkolnych, braku tzw. stabilizacji zawodowej. I tu (według ankietowanych) wizerunek nauczyciela może zostać „naruszony” poprzez permanentny pośpiech w organizacji pracy, brak czasu dla ucznia ze względu na wykonywanie pracy w różnych szkołach, nakładanie się podwójnych obowiązków, terminów spotkań i konferencji, budowanie od nowa warsztatu pracy w różnych placówkach.

Nauczyciele pozostający w szkołach podstawowych nie obawiają się nowych zmian w szkolnictwie w związku z nadchodzącą reformą. Twierdzą, że reforma ta może nawet przynieść korzystne zmiany w edukacji, a także postęp w ugruntowywaniu się pozycji nauczyciela. Nauczyciele o mniejszym stażu pracy mają pozytywne nastawienie do reform, wyrażają nadzieję, że być może okaże się ona dla nich korzystna w sensie umacniania ich roli w świadomości społecznej, przyniesie im satysfakcję moralną i finansową. Wśród wszystkich przedziałów wiekowych tej grupy zawodowej istnieje obawa co do zasadności nowych podstaw programowych, nowych podręczników czy standardów wymagań.

To, co nowe i nieznane, budzi zrozumiały lęk wśród nauczycieli i nie sprzyja stabilizacji zawodowej. Pokonanie tych nowości związanych z wdrażaniem reformy pociąga za sobą okres „oswajania się” i niekoniecznie sprzyja budowaniu pozytywnego wizerunku nauczyciela w dobie XXI w.

Znamienne wydaje się (w kontekście postrzegania nadchodzącej reformy) doświadczenie życiowe i zawodowe nauczycieli – ci starsi stażem, obarczeni niekoniecznie pozytywnymi doświadczeniami poprzednich reform, z większą obawą patrzą w przyszłość, a ich zmęczenie notorycznymi zmaganiem się z porażającą i wszechobecną biurokracją obniża wiarę w swoje siły i zdolność sprostania wymaganiom kolejnych reform.

Co więc z autorytetem nauczyciela w dobie reform oświatowych?

Odpowiedź ta nie jest prosta, zapewne wymaga kolejnego, wzmożonego wysiłku ze strony pedagogów i zmian w sposobie myślenia całego społeczeństwa. I może trochę więcej wyrozumiałości dla uczniów? Mam na myśli gimnazjalistów, których w przyszłym roku będzie już mniej. A to może oznaczać początek pozytywnego kształtowanie się wizerunku nauczyciela.

Literatura

Bocheński, J.M. (1993). *Logika i filozofia*. Warszawa: PWN.

Korzeniowska, W., Murzyn, A., Lukašova-Kantorkowa, H. (2011). *Nauczyciel – wartości – świat*. Kraków: Impuls.

Pearson, T.A. (1994). *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*. Warszawa: WSiP.

Strykowski, W., Strykowski, J., Pielachowski, J. (2003). *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Poznań: eMPI2.